

О. А. Федько,
кандидат медичних наук, начальник відділу, Державна
інспекція з контролю якості лікарських засобів МОЗ України

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВ'Я ТА ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЇ

Стаття присвячена питанням актуалізації цінностей здоров'я та питанню екологічної безпеки людства в умовах світової глобалізації.

The article is devoted to questions of health values actualization and ecological safety questions under conditions of world globalization.

Ключові слова: охорона здоров'я, цінності здоров'я, екологічні цінності, глобалізація.

Key words: health protection, health values, ecological values, globalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні виклики глобалізації диктують необхідність теоретичного і практичного вирішення двоєдиного завдання: захисту національно-державних вогнищ демократії від транснаціональних джерел авторитаризму і її розвитку у таких формах, які поєднували б зміцнення цілісності світової спільноти з розширенням і розкриттям всього потенціалу самобутності національних і цивілізаційних типів і різновидів демократії [2, с. 170]. До цього слід додати потребу надання кожній людині можливості самореалізації у навколишній дійсності, що допоможе запобігти пошуку нею кращої долі у віртуальному світі. Діалог між людьми та народами відкриває перспективи збереження та збагачення культурної спадщини людства.

Подолання ціннісного розколу людства можливе тільки за умов засвоєння представниками різних культур і цивілізацій вищих гуманістичних цінностей, без яких не може існувати жоден народ і жодна окрема особистість. До них, зокрема, належать валеологічні та екологічні цінності.

Вочевидь, що екологічні цінності пов'язані з цінностями людського життя у різноманітних вимірах. Отже, цінності людського здоров'я в умовах глобалізації набувають все більшого значення. Це пов'язано з посиленням небезпеки, яка виникає через невирішеність людством численних соціально-економічних та екологічних проблем. Сучасна наукова думка розглядає проблему людського здоров'я як одну з таких, ступінь розв'язання яких зумовлює не лише кількісні та якісні характеристики подальшого розвитку людства, а навіть саму можливість його існування в майбутньому як біологічного виду [7, с. 8].

При цьому можна спостерігати, що проблеми охорони здоров'я мають певні особливості в різних регіонах світу. Найбільш гостра загроза людському здоров'ю постає у країнах, які розвиваються. Головними чинниками цього є зростання бідності і нестача продовольства — тенденції, які в останній чверті ХХ — на початку ХХІ ст. тільки посилюються. З ними пов'язані висока захворюваність і дитяча смертність, незабезпеченість населення чистою питною

водою. Нераціональне та неповноцінне харчування становить пряму загрозу здоров'ю людства, а використання екологічно небезпечних технологій може привести до виродження на генному рівні цілих націй і народів [3, с. 586].

Інші проблеми є спільними для розвинених держав і країн «третього світу». Це, зокрема, зростання числа генетичних, онкологічних та алергічних захворювань, збільшення споживання ліків, рівня аварійності, зниження імунного статусу, пандемія СНІД. Великий ризик для здоров'я населення становить деградація природних ресурсів у результаті людської діяльності, особливо хімічне та радіаційне забруднення. Дослідники прогнозують, що до 2030 р. ці тенденції зберігатимуться. Очікується, що нестача продовольства в розвинених країнах зростатиме, а території, якими поширюються епідемії інфекційних захворювань, збільшаться [6, с. 263].

Новими чинниками ризику для здоров'я в сучасному світі стають зростання темпу і ритму життя при скороченні терміну рекреації, збільшення емоційного навантаження при зменшенні частки позитивних емоцій, формалізація міжособистісного спілкування внаслідок комунікативного перенасичення. Небезпека такого становища спричинила в останні десятиріччя активний пошук цінностей, які можуть допомогти оздоровленню людства. Ще у 1974 р. міністр охорони здоров'я та добробуту Канади М. Лалонд підготував звіт, де вперше на урядовому рівні було доведено, що традиційна система охорони здоров'я і медицина відіграють не головну роль у комплексі чинників, які впливають на здоров'я. Спосіб життя людей є більш важливим за рівень медичного обслуговування.

Подальша активізація визначення цінностей людського здоров'я була пов'язана з проведенням I міжнародної конференції з формування здорового способу життя в Оттаві в 1986 р. Оттавська хартія зафіксувала 5 основних напрямів цього руху:

- сприяння запровадженню оздоровчої політики;
- створення сприятливого природного та соціального середовища;
- розвиток активності громад і організацій в оздоровленні населення;
- розвиток персональних навичок здорового способу життя;
- переорієнтація системи охорони здоров'я з лікування на профілактику.

В Оттавській хартії було також визначено 8 цінностей, які є головними передумовами здоров'я: мир (не лише відсутність війни, а й спокій людини вдома та на роботі); дах над головою (належний рівень житла,

захист майнових прав особистості); соціальна справедливість (однакові можливості доступу до певних послуг для всіх людей, рівні громадянські права); освіта (навчання здорового способу життя, знання основних законів буття); раціональне харчування (не як просте задоволення голоду, а як сприяння якості здоров'я, протидія старінню; воно має включати всі необхідні вітаміни, мікроелементи, протеїни, чисту питну воду та ін.); дохід (наявність фінансів, які можуть бути витрачені на товари і послуги, що сприяють здоровому способу життя); стабільна екосистема (запобігання погіршенню екології, відновлення пошкоджених екологічних середовищ); сталі ресурси (зважене господарювання та збільшення частки ресурсів, яка витрачається на поліпшення здоров'я людей) [7, с. 40—41].

ПОПЕРЕДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Зростання актуальності цінностей здоров'я безпосередньо пов'язане із станом екології в сучасному світі. Екологічний виклик є одним із найбільш небезпечних викликів, які глобалізація кидає людству. І. Валлерстайн доходить невтішного висновку: екологічні проблеми, які виникають перед нами, є прямим наслідком того, що ми живемо в межах капіталістичного світо-господарства. Хоча кожна з попередніх історичних систем трансформувала навколишнє середовище, а деякі з них навіть порушували регіональну екологічну рівновагу, лише капіталізм, через те, що він став першою системою на земній кулі, яка з неймовірною швидкістю поширює масштаби виробництва і примножує кількість населення, почав загрожувати самій можливості виживання людства. По суті, це відбувається тому, що у межах цієї системи капіталістам вдалося звести нанівещь можливість будь-яких інших сил встановлювати для них межі, які визначаються іншими цінностями і цілями, ніж безкінечне накопичення капіталу [1, с. 114].

Дещо інший підхід характерний для В. Данилова-Даніліяна та К. Лосева, які розглядають екологічну кризу не як деформацію цілей і цінностей людства, а як трансформацію системи цінностей, що відбувалася з розвитком людства. З розвитком людською свідомості біологічний інстинкт доповнювався, модифікувався і заміщувався власне цільовими установками. Утворення соціальних систем сприяло формуванню цілей стабілізації цих систем, зокрема — держави. На думку В. Данилова-Даніліяна та К. Лосева, якісних відмінностей між впливом західних і східних цивілізацій на природу немає, оскільки експансіоністський

характер розвитку тією чи іншою мірою притаманний усім цивілізаціям. Різниця полягає лише у швидкості, темпах процесу цього розвитку. В ідеологічних системах неевропейських цивілізацій наявні специфічні елементи, що орієнтують людину на екологодоцільну поведінку, однак ні в цивілізаційному коді Заходу, ні в коді Сходу не закладено досвіду виходу із зіткнення з природою [6, с. 270].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Хоча головні екологічні цінності є спільними для всього людства, слід враховувати: стан навколишнього середовища у розвинених країнах та у країнах, що розвиваються, дуже сильно відрізняється. Швидка індустріалізація у державах, що зазнають впливу глобалізації, буде посилювати забруднення цього середовища, якщо цей процес не буде контролюватися [4, с. 172]. В цих країнах переважно намагаються форсувати економічне зростання, не маючи жодних сумнівів в його абсолютній цінності, пріоритетності щодо інших можливих цілей розвитку. У розвинених країнах більш поширене усвідомлення того, що баланс у біосфері порушено і стійкість навколишнього середовища зменшується, але адекватних заходів досі не вжито і там [6, с. 271].

Свідомість наявності екологічної кризи останніми десятиріччями стає все більше. До них належать глобальне потепління клімату, зменшення біорізноманітності та озонного шару, опустинення, знищення багатьох видів флори і фауни [3, с. 600]. Дослідники, які спробували розрахувати розвиток цих тенденцій до 2030 р., дають такі головні прогнози:

- природні екосистеми будуть знаходитися під загрозою майже повної ліквідації;
- пришвидшиться збільшення концентрації вуглекислого газу та метану за рахунок руйнування екосистем;
- збільшиться площа озонних дір навіть за умов припинення викидів фреонів;
- скорочуватиметься площа лісів як у тропіках, так і в помірному поясі;
- зростатимуть темпи опустинювання за рахунок зменшення обігу вологи через вирубку лісів;
- збільшення ерозії та забруднення ґрунтів, скорочення площі сільськогосподарських земель на душу населення;
- підвищення рівня океану, можливе збільшення з 1—2 до 7 мм на рік;
- пришвидшення тенденції ско-

рочення біорізноманітності [6, с. 262].

Для подолання цієї проблеми необхідні колективні зусилля щодо створення системи світової екологічної безпеки. Процес глобалізації системи міжнародної екологічної безпеки можна охарактеризувати як зміни, викликані об'єктивною реальністю світової екологічної кризи, які покликані розширити та поглибити діяльність світової спільноти в усіх напрямках, в екологічній, науковій, соціально-економічній, технологічній, політичній та культурній сферах з метою покращання сучасної екологічної ситуації та попередження деградації довкілля в майбутньому.

Глобалізація механізмів міжнародної екологічної безпеки означає не лише кількісні зміни (збільшення кількості міжнародних природоохоронних угод, національних та міжнародних організацій, які займаються проблемами охорони довкілля, проведення великої кількості конференцій, семінарів та нарад), а і в тому, що держави та різні суб'єкти господарської діяльності все більше почали включати екологічні імперативи до своїх національних політик та відчувати зростаючу відповідальність за наслідки своєї діяльності для навколишнього природного середовища всього світу, в результаті чого спостерігається певна трансформація національних політик у бік до більшої „екологізації”.

Загалом глобалізація системи міжнародної екологічної безпеки демократизує та лібералізує міжнародні відносини та світову економічну політику, сприяє більш широкому та глибокому втягненню в цей процес країн, об'єднанню зусиль держав і громадськості у боротьбі за чисте навколишнє природне середовище. Це сприяє частковому перерозподілу функцій і фінансів, у результаті чого певна відповідальність за екологічну ситуацію в країнах, що розвиваються, лягає на плечі індустріально розвинених держав. Без економічної, технологічної і фінансової підтримки останніх прийняття будь-яких рішень у країнах третього світу буде пробуксовувати, а національна екологічна політика на сучасному ступені розвитку не принесе вагомих результатів [3, с. 598].

Процес глобалізації суттєво впливає і на зміну менталітету та підходів до розв'язання екологічних проблем сучасності, що приводить до вироблення довгострокових стратегій стабільного екологічного розвитку. Загалом глобалізація орієнтує на комплексне та багатостороннє розв'язання багатьох світових проблем сучасності. Однак не слід забувати, що світ не є одно-

рідним. Різні регіони відрізняються як за своїм географічним положенням та запасами природних ресурсів, так і за станом свого соціально-економічного розвитку. Ступінь деградації довкілля в них також різний, натомість дуже гостро стоять різні місцеві екологічні проблеми, термінове розв'язання яких є завданням першочергової ваги, оскільки від цього залежить виживання цілих націй.

Місцеві та регіональні екологічні проблеми є частками одного цілого комплексу загальних екологічних проблем. Без їх розв'язання неможливе загальне покращання світової екологічної ситуації, підвищення якості життя людини в якісному навколишньому середовищі [3, с. 599].

Актуалізація цінностей здоров'я і екології передбачає постійний пошук нових шляхів оволодіння цими цінностями. Валеологічне виховання може бути визначене як формування прагнення до збереження і зміцнення свого здоров'я, стимулювання тривалої мотивації здорового способу життя, формування почуття відповідальності за своє здоров'я, ціннісного ставлення до життя [5, с. 10].

На наш погляд, процес формування валеологічних та екологічних цінностей має розпочинатися з дитячого віку і тривати на наступних етапах розвитку людини. Зокрема, в українських школах запроваджено такі предмети, як „Основи здоров'я”, „Основи безпеки життєдіяльності”. Валеологічне виховання у школі повинно формувати не тільки навички збереження і зміцнення здоров'я в умовах сьогодення, але й орієнтувати до соціальних умов життя, залишати життєздатне потомство. Для цього необхідно розвивати такі сфери, як духовно-моральне, особисте, соціальне, інтелектуальне, емоційне, репродуктивне, фізичне здоров'я [5, с. 10]. У закладах вищої освіти України передбачено вивчення курсів валеології та екології, що має сприяти розвитку знань студентської молоді з охорони людського здоров'я та довкілля, створено спеціалізовані кафедри для дослідження цих питань.

Запорукою подолання екологічної кризи на світовому рівні є перехід від індивідуальної до цивілізаційної розумності. Усі цивілізаційні процеси мають відбуватися відповідно до законів стійкості біосфери, а ті, що суперечать цим законам, мають бути вилучені з людської практики. В основу розвитку людства повинні бути покладені координація, кооперація, взаємодоповнюваність, коеволуція країн та народів, діалог культур та конфесій, партнерство, взаємоповага [6, с. 274].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що аксіологічний вимір людського існування в умовах глобалізації набуває дедалі більшого значення. Це пов'язано з постійними викликами, які глобалізаційні процеси висувають цивілізації, і від пошуку відповідей на які залежить подальший розвиток людства. Базові людські цінності (мир, щастя, здоров'я, кохання, дружба, життя) в цих умовах не зникають, але їх зміст зазнає певних трансформацій.

Проблема сучасного світу полягає у можливості розколу людства через прагнення одних сил нав'язати порівняно вузькі цінності (що стосуються певної країни або ряду країн, народу, соціальної групи) всім іншим суспільствам під гаслом поширення загальнолюдських цінностей, довести їх перевагу. Таке явище, яке характерне і для Заходу („вестернізація”), і для Сходу (численні ісламські рухи), може здійснюватися як мирними методами (пропаганда ЗМІ, інформаційні технології), так і силою зброї (війни, тероризм). Але жоден з цих шляхів не може оцінюватися як гуманістичний, оскільки тим самим людина і суспільство позбавляються можливості обирати те, що знаходиться поза межами впливу, який здійснюється на них ззовні. Тільки рівноправний діалог цивілізацій може допомогти відшукати не уявні, а справжні цінності, які об'єднують, а не роз'єднують людство, і прилучити до них кожную особистість.

До таких цінностей належать цінності здоров'я та екології, які у наш час все більш актуалізуються. Їх збереження необхідне як кожному окремому індивіду, так і світу в цілому. Швидке погіршення довкілля, зумовлене комплексом чинників соціально-економічного, політичного, техногенного характеру, належить до глобальних проблем людства і загрожує його подальшому існуванню. Тому необхідними заходами для подолання цієї проблеми є як захист людського здоров'я та навколишнього середовища на законодавчому рівні (від міжнародних організацій до національних урядів й органів місцевого самоврядування), так і зміни пріоритетів у розвитку світового господарства. Не менш важливим є усвідомлення самими людьми потреби захисту здоров'я та природи, що передбачає впровадження валеологічних та екологічних цінностей в систему виховання і освіти.

Література:

1. Валлерстайн І. Кінець знакового мира: Соціологія ХХІ века /

І. Валлерстайн / пер. с англ. под ред. В.Д. Иноземцева. — М.: Логос, 2004. — 368 с.

2. Галкин А. А. О глобализации без иллюзий // Глобализация. Конфликт или диалог цивилизаций? / А. А. Галкин. — М.: Новый век, 2002. — С. 164—172.

3. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, М. О. Гончаренко, В. А. Зленко, Д. Г. Лук'яненко та ін. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.

4. Глобалізація, рост и бедность. Построение всеобщей мировой экономики / пер. с англ. — М.: Весь Мир, 2004. — 216 с.

5. Гончаренко М. С., Новикова В. Є. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітньому процесі / М. С. Гончаренко, В. Є. Новикова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. — 2006. — № 747. — Серія: Валеологія: сучасність і майбутнє. — Вип. 3. Валеологічні аспекти освіти і виховання. — С. 9—13.

6. Данилов-Данильян В., Лосев К. Глобальный экологический вызов: теоретический анализ и возможные сценарии // Грани глобализации: трудные вопросы современного развития / В. Данилов-Данильян, К. Лосев. — М.: Альпина паблишер, 2003. — С. 251—288.

7. Формування здорового образу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства / О. О. Яременко, О. В. Вакуленко, Ю. М. Галустян та ін. — К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Український інститут соціальних досліджень, 2004. — Кн. 1. — 164 с.
Стаття надійшла до редакції 29.10.2010 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 23892

Свідоцтво КВ № 12178-1062 ПР від 11.01.2007 року

www.investplan.com.ua

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКА

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України.
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожицька, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com
economy_2008@ukr.net